

NYILAS MISI KOLLÉGIUMA VI.

A Légy jó mindhalálig neveléstörténeti tanulságai

Móricz regénye a debreceni diákvilág pontos rajzán túl az évszázados kollégiumi nevelés lényegét és értelmét is igyekszik modellezni. Mindez azt bizonyítja, hogy az író nemcsak külsőségeiben ismerte iskolája történetét, hanem tisztában volt a református kollégiumok neveléstörténeti jelentőségével is.

Móricz először is jól tudja, hogy a Debreceni Kollégium mindenkor **diákjai** nemcsak a tanórákon tanulnak, hanem **egymást is formálják**. Ez abból a régi hagyományból következik, hogy a bennlakásban különböző korú diákok élnek egymás mellett szigorú keretek között. A történelmi atlasz fölé hajolva idősebb szobatársától, Nagy úrtól a kis Nyilas többet tud meg Magyarország történetéről, mint az iskolai történelemórákon. A regény nyolcadik fejezetében leírt beszélgetés 1920 nyarán íródott (augusztusban közölte a Nyugat című folyóirat), s bár az író hangsúlyozza, hogy 1892-ben vagyunk, abban érezhetően a friss Trianon-élményre választ kereső Móricz hangja is megszólal: „*Sokáig nézték a térképet. Misire kezdett rátelepedni ismét magányosságának érzése. Ahogy a térképet nézte, amelynek változatos színeibe a szép kis debreceni cipő formájú Magyarország pirossal volt belefestve, elszédült attól a rengeteg néptömegektől, amelyek körös-körül zöld, sárga, lila falánksággal rajzanak, mintha mind száját tátáná, s arccal fordulna felé, titokzatos és kísérteties lények módjára.*

– *Fenyegetik... – mondta rebegeve. Nagy úr soká hallgatott.*” (8. fejezet)

Móricz azonban azt is helyesen látja, hogy a Debreceni Kollégium olyan iskola, ahol **a nemcsak a jelen, hanem a múlt is nevel**: a kollégiumi diákvilág idősíkjai a jelenbeli történések, a diákokat körül ölelő tárgyiasult emlékek (szobrok, harangok, kutak, a múlt emlékeit idéző növények, történelmi épületek) és a múlt szóbeli megidézése révén észrevétlenül csúsznak egymásba, és valami mitikus időtlenségben rendeződnek szerves egységbe. Egyik alkalommal Nagy úr a kisebb szobatársaknak a régi diákéletről mesél, ami Móricz elbeszélésében észrevétlenül részévé válik a cselekmény jelenének: „*Mikor hazaért a coetusba, a szobatársak a kályha körül ültek, és piritósszaggal volt tele a szoba. Nagy úr beszélt éppen: Misi rögtön megértette, hogy a régi diákéletről mesél, azonnal kinyitotta a fülét, hogy egy szót se veszítsen el.*

Adománygyűjtő debreceni diákok a 18. században.

– *Mondom, hogy azért dárdás maga, mert az ilyen kisdíákok két hosszú dárdán hozták a vállukon hajdanában az üstöt. Azelőtt nem volt ilyen konviktus, hogy csak várjuk a csengetést, és szalad az ember enni, fehér tányér, abrosz... A felső diákokat a tanítványok etették, ezeknek a szülei minden héten beküldtek egy fehér kenyeret, ami elég vót kettőjüknek egy hétre, és egy fazék ételt, így éltek, ez vót ám az elemózsia... akiknek messze lakik a szüleje, nem küldhettek ételt, hanem főzivalót, nem vót akkor se posta, se vonat, ... jött az úrfi egy ökrös szekérral, hozott vagy tíz mérő búzát, borsót, lencsét, sonkát, akkor fogadtak egy főzőasszonyt, a vót a kokva, az főzött... aki nem volt se gazdag fiú, se jó tanuló, az nem kapott egyebet, csak lakást, és a városi kegyes polgárok, hol ez, hol az küldött egy fazék kását a szegény diákoknak... Úgy lett a kápsálás, hogy novemberben a diákok sorra jártak koldulni a városban, és*

kéregettek ennivalót... akkor... szívesebben attak, mert a civisek büszkék voltak a diákokra, mert akkor a diákok énekeltek nekik, megtáncoltatták a menyecskéket, meg ha tűz volt, szétpüfölték a házakat... Mentek a gerundiumokkal, a nagy botokkal – most is látni lehet a Nagykönyvtárban –, és ha egy ház meggyült, körös-körül a többi háznak a tetejét mind lerombolták, hogy meg ne gyúlhasson... Hát Debrecenbe sose volt víz, ... a főzéshez messziről kellett hozni nagy hordókban a vizet a kokvának meg a pitrixnek, e vót a sütőasszony, úgy is híjták: sütögetőné. Abba az időbe ezeknek kellett a kedvébe járni, nem a professzoroknak. Minden évben ódát kapott a kokva: örök emlékül felírták egy sonkára... A diákok csinálták a tanszert, a nagydiákok a kicsiknek, a rézmeccők... Szép tudomány volt... Ekkor felhallatszott a csengő, ... s abbahagyták a beszédet, mentek vacsorázni. Misinek nagyon fájt, hogy csak ezt a néhány mondatot hallotta.” (6. fejezet).

A fenti sorok úgy hatnak, mintha Móricz egy iskolatörténeti kiadvány gondolatait mondaná fel. Az önellátáson alapuló diákétkeztetéstől az adománygyűjtő kápsáláson át a tűzoltó és rézmetsző diákok praktikus tevékenységéig a debreceni diákvilág minden lényeges elemét ujhegyre szedi itt ugyanis az író.

Végül Móricz regénye rámutat arra is, hogy a Debreceni Kollégium nem pusztán a tanulás helye, hanem **életre, munkára, önfenntartásra nevelő iskola** is. A tehetséges és szorgalmas Nyilas, régi korok gyakorlatának megfelelően, hamar önfenntartóvá válik: egyik diáktársát tanítja, sőt egy vak öregúrhoz fizetségért felolvasni is jár, és keresetéből még szüleit is támogatja. Móricz mindezt saját megtapasztalásaiból is tudta, hiszen harmadikos gimnazistaként maga is művelte ezeket a tevékenységeket.